

10. A gepidák korszaka.

Korábbi történetök, szereplésök. — Róma bukása. — Az itteni népek viszonya Byzanczhoz. — A gepidák és jászok hadi szövetsége a góthok ellen. — Megveretésök. — A jászok ez időben is laknak Tiszántúl. — A gepidák a szlávok előtt kelet felé utat nyitnak, de a góthok határát tisztelgetben tartják. — A góthok és a keleti császárok, mint a barbárok fékezői. — N.-Justinian a gepidák ellen-súlyozására a longobárdokat és herulokat telepíti le melléjük. — A longobárdok és gepidák harcza egymás ellen, utóbbiak bukása. — Az avarok az Al-Duna mentén letelepednek. — A longobárdok szövetséget kötnek velök a gepidák ellen. — Ez utóbbiak elvérzenek s hazájuk az avarok birtokába megy át. — Baján khán Átilla szék-helyére teszi lakását. — A gepidák maradványai a Tisza mentén s határunkban. — Vallásuk és műveltségük.

A góth származású gepidák korábban a Visztula mentén tanyáztak, de a III-dik században kisebb csoportokban már Galicia, Lodoméria és Dácia határai között éltek, később (V. század) egyik csapatjuk Galliát pusztította, aztán pedig nemzetestül Dáciában telepedtek le, a nagy hun király táborába a legjobb gyalogságot szolgáltatták, Chalons-nál Átilla visszavonulását is hősiességével s önfeláldozással s iszonyú veszteséggel fedezték.

Nem annyira értelmességök, mint inkább

testi erejük és ügyességök, valamint ravaszságuk, s rettenthetetlen harczy bátorságuk tette őket ellenségeikre s a rómaiakra nézve félelmesekké.¹ Ardarik királyuk alatt a hunoktól, mint láttuk, először elszakadván a trajánusi Dácia uraivá lőnek s idővel azt a földet foglalták el maguknak, melyen korábban a nyugoti góthok laktak, de lassanként a Száva mentén s a Duna déli oldalán Felső-Moesia és Dacia Ripensis vidékein is elhatalmasodtak, úgy hogy nemsokára az az egész roppant terület, mely Ausztriától a Fekete-tengerig nyulik, az ő és fajrokonaik fensősége alá került.

E közben a nyugot római császárság teljesen megérett a bukásra s az államfők, a polgárok és katonák erkölcsi elaljasodása következtében gyorsan sietett végső pusztulása felé. Hatalmas barbár népek és feltolakodott kalandorok törtek feltartóztatlanul az egykor hatalmas és gazdag Itália felé, hogy annak kincseiben, szépségeiben s természeti gazdaságában zsákmányt vessenek. Végre Odoaker, e vitéz és derék herul, címét is eltörölé a császárságnak s mint Olaszország | 476-ban királya trónját Ravennában állította fel.

Mindazáltal a kelet-római császárok bitorlónak tekintették őt s a gazdátlan Itália és a nyugoti császárság törvényes örököseinek magokat tartották, habár ez igényök érvényesítéséhez egyelőre nem voltak elég erősek.

¹ Jornandes (XVII.) őket „lassu észjárásuaknak és testi ügyességben nehézkeseknek“ mondja.

A gepidák és jazyg-ok, mint a kelet-római császársághoz helyzetileg is közelebb eső nép, úgy látszik, elég korán megalkudtak a kelet-római császárokkal, a mire volt is okuk, mert a különben vitéz Martiánus császár | 450—457 csakhamar beleegyezését adta abba, hogy a gepidák az egykori Dácia birtokosai legyenek, sőt évi adófizetéssel is, — mit pedig még Átillától is megtagadott, — igyekezett őket barátságra és szövetségre bírni. Utódai az évi adót megvonták ugyan a gepidáktól, de a barátságot óhajtották velök fentartani épen úgy, mint a Pannóniába letelepült keleti góthokkal, kiknek királyi nemzedékét (a későbbi Nagy Theodorikot) tusz gyanánt magukhoz véve, a byzanczi udvarban nevelték. Ily módon az e tájon lakó barbár népek arra voltak utalva, hogy harczias kedvöket nem annyira a birodalmi legiókon, mint inkább a magokhoz hasonló barbárokön töltsék, a miben nem is volt fogyatkozás, mert a góthok és gepidák sűrűn fordították fegyvereiket egymás ellen, habár természetesnek lehetett tartani, hogy a betörésektől és kisebb kalandozásoktól a rómaiakat sem kimélték meg egészen.

Ez időben történt, hogy a góthok | 460 t. az ellenök törő svév-eket, scyrr-okat és boj-okat iszonyú vérontással, mely a góth királynak Valemirnek is életébe került, visszaverik. A legyőzöttek ekkor a jazyg-sármatákat, kiknek főnökeik Beuga és Babai voltak, továbbá a gepidákat és a rugiakat hívják magok mellé segítségül s a Dunán átkelve

újabb támadást intéznek a góthok ellen, — de Theodomir góth király által Pannoniában az egyesült hadak is tönkre verettek.¹ Ép' ekkor tájon érkezik haza Theodorik királyfi is Leo császár udvarából. A 18 éves királyfi „atyja győzelmei által is tüzeltetve, ennek tudta nélkül, a királyi testőrségből s némi válogatott hadakból csapatot alakítván, átkel a Dunán s Babai-t, ki a Tiszán túl Tibiscum (Karánsebes tája) felett lakott, véletlen meglepi. Ez ugyanis, minthogy Komundus római vezéren csak nemrég aratott győzelmet, el volt bizakodva s otthon kevélyebben uralkodott, — most azonban a váratlan betörés által egészen megtöretett, elfogatott és életétől is megfosztatott. Theodorik az egész jazyg királyi családot s annak javait hatalmába ejtvén, csakhamar diadallal tért vissza atyjához, s Singedont is elfoglalván, melyet az előtt a sármata jazyg-ok kerítették hatalmukba, birodalmához csatolja.² Ez adat egyébként azt is mutatja, hogy Singedon (Belgrád) felett a jazyg-ok tanyáztak, kik tehát túlélve a hunokat, mint törzsökös lakosok bán-sági régi helyökön még ekkor is megmaradtak. Úgy hogy e szerint kétségtelen, hogy habár a hun törzsek után — melyek elveszítvén tiszai hazájukat, Hernákh vezérlete alatt kivándoroltak s Dacia Ripensisben és Moesiában kaptak települési engedélyt — sarmaták (jazyg-ok) és cemandrok is hu-

¹ Jornandes, De reb. Get. LIV.

² U. o. LV.

zodtak oda:¹ de a jazyg-ok egy része nem hagyta el ősei hazáját, melyhez városunk területe is tartozott.

Általában tehát úgy képzelhetjük a helyzetet, hogy a jazyg-ok, mint régi benszülöttek, megmaradtak őseik lakóhelyein akkor is, mikor uraik változtak. Ezek egymást verték el a Kanahán természetű földről, de az ős lakosság jobbára helyben maradt, mint a melynek karjára és családjára az új hódítóknak egyaránt szükségük volt.

Azonban az e népekkel való szövetség nem sok hasznot hajtott sem Martianusnak, sem utódainak, mert mikor az északi szlávok Illyricum és Konstantinápoly megrohanása végett a hun és bolgár népekkel kezét fogtak, a gepidák megengedték nekik, hogy országukon ke- | 498—9. resztül vonulhassanak az Al-Dunához, hol páratlan kegyetlenkedéseiket s iszonyu dúlásaikat meg is kezdték. Csak a nyugoti határokat tartották tiszteletben a gepidák, mert ott a keleti góthok birodalma kezdődött, kik, — miután a Duna forrásától kezdve, az attól délre eső tartományokat a Száva torkolatáig (Rhätia, Noricum, Pannónia) meghódították s országukat Sirmiumtól (mely a gepidáké volt) Galliáig kiterjeszték², királyuk — Nagy Theodorik alatt, Odoaker uralmát is megdöntötték s Itáliát, sőt Galliát is egész a Rhone folyóig

¹ Jornandes, De reb. Get. L.

² Procopius, Excerpta et arcana historia, Hugo Gr.-féle kiadás, 527 l.

országukhoz csatolták,¹ még pedig a keleti | 506 császárok engedelmével, kik a tisztességhez számították, hogy valamely ország feletti főhatóságukat, — mely soha sem volt övék s melyet soha sem is tarthattak meg állandó birtokukban — annak oda ajándékozásával fitogtassák, a mi annál kevesebb lemondással járt, mert mind e vidékek, hozzájuk számítva azt az egész földet, mely az Adriától Konstantinápolyig terjed, a barbárok által iszonyuan el voltak pusztítva s lakosaik leöldösve.²

Mig Theodorik, ki Ravennában székelte, Rómát védte az északi barbárság ellen, az alatt az erős kezű Justinus keleti császár a hun, | 518—527 bolgár és gepida népeket tartotta féken. De a mint az ő uralkodásának vége lett, ezek korábbi rakonzátlanságukat ismét megújították. Egy ily alkalommal megtörtént az is, hogy a keleti császár hadserege átkelvén a Dunán, a magyar alföldön keresztül vonulva a Kárpátokig űzte a szlávokat, hol azonban ezek bekeríték s megsemmi- | 530 síték üldözőiket. Hogy az állandó csapás ellen a birodalom jobban védekezhessék, Nagy Justinianus császár végre roppant erődítéseket tétetett birodalma északi határain s a Duna partjait | 538 kőfalakkal és megerősített városokkal látta el. Csak a folyam partján 80 ilyen erődítmény állott,

¹ Gibbon, *Gesch. d. Abnahme und des Falls des Röm. Reiches* VII. 29. Mannert, i. m. III. 424. l.

² Procopius, i. h.

a Duna-menti s Balkán félszigeti tartományokban azonban ezek száma 600-ra emelkedett.¹

Ez erődítések természetesen a gepidáknak is szóltak, kiket a birodalom folytonosan fizetett, mindazáltal igen megbízhatatlan barátoknak tapasztalt. A keletrómai császárok egy darabig számításból elnézték terjeszkedésüket és rablásaikat, mert őket a Pannóniába befészkelte góthok ellensúlyozására alkalmasoknak tartották: de midőn ezek Itáliába leköltöztek, a gepidák pedig tovább is zablátkodtak, a birodalomban pusztítottak és foglyokat szedtek s a Száva mentét Sirmiummal együtt elfoglalták: Justinianus megvonta tőlük az évi pénzt s addig nem nyugodott, míg közéjük s a birodalom közé ismét egy erős válaszfalat nem állított, mégpedig a longobárdok képében, kiket e végből Csehországból, a góthoktól nagy részben üresen hagyott Pannóniába s Noricumba hívott le, mint már előbb hasonló számításból a | 546 vad és nyers, de igen vitéz s a gepidákra méltán bosszus herulokkal² Pannónia északkeleti részét, a Duna-Tisza között s Singedon környékét megakartatta. E népek ugyan semmivel sem voltak különbek a gepidáknál, sőt a római jólét és kényelem közel való szemlélésére hivatván, könnyen étvágyat is kaphattak ahhoz, de a főczél mégis egyelőre eléretett, mert „a gepidák és longo-

¹ Gibbon (i. német fordítás) VII. 161., 162. Thierry, II. 98.

² Gibbon, II. 258.

bárdok a kölcsönös támadások, sértések és kihívások következtében pár év alatt odáig jutottak, hogy egymást oly mélyen és engesztelhetetlenül gyűlölték, a mint csak rokonok és szomszédok szokták, úgy hogy mindkét vitéz nép csakhamar égett a vágytól kardját összemérni a másikéval. Növelte e gyűlöletet az is, hogy Wacho, a longobard király unokaöccse, királyi nagybátyjától az ez ellen intézett merénylet s harcz után legyőzve, ipához, a gepidák királyához

39. sz.

Nagy Justinianus császár.²

menekült s élete fogytaig ott lakott.¹ Végre a két rokon nép, melyek mind-egyike egyaránt bízott a maga erejében és Justinianus császár segítségével, előre kitűzött helyen és napon síkra szállott, hogy a czivódásnak, mint haragvó férfiak közt szokás, élet-halál harczczal vesse-nek véget.

A császár, ki ekkor másfelé, rá nézve sokkal fontosabb vállalatokkal volt elfoglalva, eleintén ingadozott, vagyis inkább mindkét félnek segílyt ígért. Később azonban határozottan a longobárdok pártjára állott, azt vetvén okul, hogy a gepidák a császár ellenségeit, nevezetesen a Dunán át

¹ Paulus Diaconus. (Warnefrid). De gestis Longob. (1514-iki kiadás). I. 13.

² Régiségtárunk egykoru érméről rajzolva.

hozzájok menekült szlávokat, magokhoz befogadták. Voltaképen azonban mozdulatlanul nézte az egymásra agyarkodó két erős ellenfél harczát,¹ melyben a longobardok győzték le a gepidákat s ezek nagy részét leöldösték.²

Ez idő tájon történt, hogy az avarok, vagyis helyesebben a várkhunok egyik ága megszökvén a szolgaságból, melyben a turkok tartották, mintegy kétszázszezernyi haddal nyugot felé indult, s az útjában eső népeket elsöpörve, szolgálatát Justinianus császárnak felajánlja — évi zsoldot és letelepedésre földet kérvén tőle. A császár a zsoldot azonnal megajánlja s az avarokat a Fekete-tenger partján tanyázó, rá nézve rabló kalandózásaik miatt igen alkalmatlan utrigurok és kutrigurokra uszítja. Az avarok tehát, egyébként szintűgy, mint ezek, hun eredetű nép, rég elszakadt fajrokonaikra vetik magokat, őket legyőzik, magokkal egyesítik, azután pedig az Al-Dunánál, ide érve Belgrád környékét is, elhelyezkednek, majd nyugot felé mind inkább előnyomulva az útba eső szláv népeket az ast-okat, sloven-eket és vend-eket igázzák le egész a thüringi hegységig. De Siegbert frank király az Elbe mellett megvervén őket³ az Al-Dunához visszatérnek, hol a nagyravágyó, vitéz és kiváló tehetségű 561 Baján lett khánjokká, ki, épen mint Atilla, nagy birodalmat szerzett népének.

¹ Procopius, Gothica historia IV. 392. l.

² U. o. 489. l.

³ U. ö. XI.

Ez alatt pedig Alboin került a longobardok trónjára, ki midőn értesült, hogy Justinus keleti császár vitéz hadvezérét Narses-t szolgálatából elbocsátá, a császár ellen, kivel eddig barátságba állott, az avarokat segítségre szólítja, hogy népével, mely Pannóniát már kiélte, Itáliában telepedhessék le, honnét a góthok épen az ő segítségével csak nem rég verettek ki. A szövetség azonban a gepidák ellen is irányult. Alboin ugyanis a gepida király leányának Rosimundának kezére vágván, midőn elutasított, haddal támadta meg a gepidák királyát, de visszaverett, mert a gepidákat most egy kelet-római segédcsoport is támogatta. Az avar khán, Baján, csupán az alatt a föltétel alatt fogadta el Alboin szövetségét, hogy a longobardok rögtön adják át neki marháik tized részét, a zsákmányt és foglyokat azonnal osszák meg vele, a gepidák földé pedig az övé maradjon.¹ Alboin, kit szenvedett kudarczai és Rosimunda iránti szerelme sarkaltak, e kemény feltételeket is elfogadta; a konstantinápolyi udvar pedig elégedetlen lévén az iránta hűtlen és hálátlan gepidákkal, sorsukra bízta őket s minden további beavatkozás nélkül elnézte az egyenetlen küzdelmet. Az avarok most a Kárpátok felől özönlötték el a szép hazát. Kunimund, a gepidák királya, két felől is megtámadtatva látván magát, azzal a szándékkal volt, hogy minden erejét összeszedve először is a régi

¹ Menander, Excerpt. és Paulus Diaconus, Longob. I. 27.

s számra is kisebb' ellenséggel küzd meg. De minden vitésége s népének legelszántabb küzdelme sem eredményezett részére egyebet a hősi halálnál. „A longobárdok győztek s a gepidák ellen oly dühösen kegyetlenkedtek, hogy ezeket majdnem egy lábíg leöldösték, úgy hogy nagyszámú seregökből hírmondó is alig maradt. Alboin ez ütközetben maga ölte meg Kunimundot s fejét vévén, abból nemzete szokása szerint ívó edényt csináltatott, melyet azon a nyelven scala-nak² neveznek. Leányát pedig, Rosimundát mindkét nemen levő nagy számú foglyokkal együtt magával hurczolta s feleségévé tette.“³ A longo- | 565 bardok ekkor kifosztották Gepidiát s a sok zsákmánytól meggazdagodva tértek haza, átengedvén az egyezség értelmében az elvérzett nép hazáját az avaroknak, kik abban letelepedtek, úgy hogy Baján Átilla egykori székhelyén, hol közvetlen előtte a gepida királyok trónoltak, ütötte fel sátorát.⁴

Ezzel a gepidák története véget ért. Annyira megfogytak, hogy többé királyt sem választhattak. A kik a longobárdok fegyverei elől megmenekültek, azok részint a kelet-római császár zászlói alá sereglettek, kinek táborában gepida csapatok

¹ Procopius, Gothica historia III. könyv 387. .1.

² Schale.

³ Paulus Diaconus i. m. I. 18.

⁴ Thierry, II. 171—173. Severinus 307—308. Engel, Gesch. d. Ungar. Reichs 1797. I. 257. Gibbon, Gesch. d. Abnahme und des Falls des Röm. Reiches. III. 255.

még ezután is sokáig említettnek,¹ részint egyes falvakban tömörültek s maradtak vissza elveszített hazájuk földén az avarok hatalma alatt s itt még ezek bukását is megérték. Hogy városunk határában is laktak a gepidák, azt a már fentebb említetteken kívül az is tanúsítja, hogy a Ravennai Névtelen a maga földiratában Dáciát, melynek folyói közt a Tisia-t (Tisza), Marisia-t (Maros) és Gresia-t (Kőrös) is említi, Gipidia-nak nevezi² s hogy Jornandes a gepidák földjét nyugatról a Tiszáig terjeszti ki.³ Bizonyítják ezt a határunkban napfényre került s muzeumunkban őrzött fibulák, rekeszes ékkövek s e fajta ruha és fegyver díszítmények, melyek általában germán népekre vallanak. Vidékünkön a nagyszentmiklósi arany kincsek tanúsítják, hogy e területet gepidák bírták, mint a kiknek fejedelmeit ábrázolják valószínűleg a csészeiken levő alakok.⁴ Városunk határában a mártélyi lovas sírok s az azokban talált nagy termetre valló csontvázak, fegyverek és díszítési cikkek

¹ Procopius, De bello Gothico III. 387. Mannert, III. 340.

² Anonymus Ravennatis, Pinder és Parthey kiadása IV. 14. (202 – 205. lapok).

³ Jornandes, De reb. Getic. V. «Scythiában nyugatról elsőbben is a gepida nép lakik, melyet nagy és tekintélyes folyók környeznek, nevezetesen észak és nyugot felől a Tisza (Tisianus), délfelől ama nagy Duna, kelet felől pedig a Tausis folyó hasítja, mely sebesen és rohanva viszi dühöngő habjait a Ilisterbe».

⁴ E kincsek tüzetes és szakavatott ismertetése Hampel Józseftől: Arch. Ért. 1874. IV. köt. 478. köv. II.

szintén germán eredetű népre vallanak, míg e sírokkal elegeesen talált több kisebb termetű csontvázak valószínűen amazok szolgáira, valamint ural által s mongol eredetű emberekre.¹ Aligha gepidákra nem utal az az egyszerű, kisdud, bronz kereszt is, mely a szentes-vásárhelyi vasuttöltés munkálatai alkalmával, 1893-ban került napvilágra, de a melyet a találó munkás ember szertelen követelőzése miatt muzeumunknak megszerezni nem sikerült. Mert kétségtelen, hogy a gepidák már bevették a keresztyén hitet, még pedig, mint a góthok és longobárdok is, Arianus értelme szerint. Valószínűen írástudatlanok voltak, mint a longobárdok, kik Átilla példájára a rómaiaktól látták el magokat jegyzőkkal és íródeákokkal.² Több régi író azonban hazánk földét ez időben Scythia-nak nevezi,³ melynek határát Jornandes a Visztulától a Fekete tengerig terjeszti ki.

¹ E lelet tüzetes leírása s szakavatott ismertetése Nagy Gézától: Arch. Ért. 1893. 109—111, 223—234. és 313—323.

² Paulus Diaconus, II. 12.

³ Paulus Diaconus, II. 7.